

УДК 657. 6

Кулик Р. Р.,

кандидат економічних наук, доцент Тернопільського національного економічного університету,

Кулик Ю. Р.,

кандидат економічних наук, доцент Тернопільського національного економічного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті обґрунтовано необхідність дослідження поняття "фінансова безпека суб'єктів господарювання", проаналізовано наявні підходи до його трактування. Запропоновано системний підхід при розгляді сутності фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Ключові слова: фінансова безпека, суб'єкт господарювання, система, економічна безпека.

В статті обґрунтовано необхідність дослідження поняття "финансовая безопасность субъектов ведения" хозяйства, проанализированы существующие подходы к его трактовке. Предложен системный подход при рассмотрении сущности финансовой безопасности субъектов ведения хозяйства.

Ключевые слова: финансовая безопасность, субъект ведения хозяйства, система, экономическая безопасность.

In the article grounded necessity of research of concept "financial safety of subektiv menage", the existent going is analysed near his interpretation. Approach of the systems is offered at consideration of essence of financial safety of subektiv menage.

Keywords: financial safety, subekt menage, system, economic security.

Постановка проблеми. Забезпечення стійкого зростання економіки підприємства, стабільності результатів його діяльності, досягнення цілей, що відповідають інтересам власників і суспільства в цілому, неможливі без розробки і проведення самостійної стратегії підприємства, яка в сучасній економіці визначається наявністю надійної системи його фінансової безпеки.

Навіть при високій прибутковості бізнесу недостатня увага до проблем фінансової безпеки підприємства може призвести до того, що компанія стане об'єктом ворожого поглинання. З іншого боку, зростання темпів бізнесу викликає вищу залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування і, можливо, втрату стійкості та самостійності в ухваленні управлінських рішень.

Особливо актуальною ця проблема постає в періоди економічних коливань, коли головною метою фінансового управління стає не лише збереження прибутковості компанії, а й можливість виживання на ринку. Саме в таких умовах одним із ключових чинників довгострокової стабільності стає фінансова безпека як основа збереження вартості компанії та формування альтернативних шляхів подальшого розвитку.

Важливою передумовою досягнення фінансової безпеки підприємства є правильне розуміння змісту зазначеної категорії та чинників, що впливають на її рівень.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питанням дослідження проблем економічної та фінансової безпеки на макrorівні, тобто на рівні держави присвячені роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених.

Дослідженням цих процесів та їх впливу на економічну безпеку країни займалися іноземні вчені: Л. Туроу, А. І. Росе, Ж. Абена, Д. Олвей, Дж. Р. Голден і Р.К. еллі.

Окремі питання щодо безпеки тієї чи іншої ланки фінансово-кредитної сфери знайшли своє висвітлення в роботах Ф. Кагана, Дж. Бьюкенена, Е. Меадеа, Р. Масгрейва, М. Мілера, Ф. Модільяні, В. Шарпа, С. Роса. Безпеку грошового обігу через призму співвідношення позабанківського і банківського обігу грошей як індикатора тіньової економіки вперше було розглянуто Ф. Каганом у 1958 р. Певним аспектам боргової безпеки присвячені дослідження Дж. Бьюкенена, Е. Меадеа, Р. Масгрейва, в їх роботах державний борг розглядається як тягар для економічного розвитку. М. Карлберг досліджував вплив державних позик на рівень споживання. Формулювання такого специфічного елемента інвестиційної безпеки, як інформаційна ефективність ринку, у своїх працях проводили М. Мілер і Ф. Модільяні. За теорією ефективного ринку В. Шарпа, основною причиною того, що потоки міжнародного капіталу оминають ринок певної країни, є його низька інформаційна ефективність. С. Рос відкрив теорію арбітражної оцінки активів, яка трактує, що ринок є неефективним внаслідок арбітражу, що унеможливує використання ним свого потенціалу через прагнення фахівців з арбітражу отримати максимально високий інвестиційний дохід.

Ця проблематика досліджувалася також вітчизняними вченими: В. Г. Андрійчуком, Г. Ф. Бінько, О. Ф. Беловим, З. С. Варналієм, О. С. Власюком, О. Й. Гончаренком, Б. В. Губським, Я. А. Жалілом, Б. М. Лисичиним, А. І. Міокієм, В. І. Мунтіяном, С. І. Пирожковим, М. Л. Рубанцем, А. С. Філіпенком, В. Т. Шлемко, О. І. Барановським, О. Г. Білорусом та іншими.

Їхні дослідження спрямовані на теоретико-практичне обґрунтування необхідності захисту фінансових інтересів держави, розроблення теоретико-методологічних основ забезпечення її убезпечення, на побудову поняттєвого інструментарію тощо.

Натомість, аспектові безпеки окремого суб'єкта господарювання та його фінансової складової приділено недостатньо уваги, хоча безпека саме підприємства є підґрунтям як національної безпеки взагалі, так і фінансової зокрема.

Найбільш вагомий внесок у розвиток науки про фінансову безпеку на мікрорівні зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені і практики: Л. Абалкін, А. Арєнс, О. Барановський, І. Бланк, Е. Брігхем, О. Василик, В. Гейц, Д. Горячева, Б. Губін, В. Забродський, А. Загородній, М. Єрмошенко, Н. Капустін, Г. Пастернак-Таранушенко, Н. Підлужна, А. Поддєрьогін, С. Покропивний, Н. Реверчук, Г. Савицька, В. Сенчагов, А. Соснін, В. Ярочкін, П. Уїлсон, А. Чухно, В. Шлемко та інші.

У наукових працях цих авторів розглядаються питання визначення сутності категорії фінансової безпеки, наведено перелік окремих її загроз та індикаторів й деякі підходи до їхньої класифікації, пропонуються певні напрями забезпечення фінансової безпеки.

Аналіз результатів цих наукових досліджень показав, що стосовно поняття “фінансова безпека суб'єкта господарювання” характерна різноманітність підходів до її трактування. Багато визначень, що розглядаються в економічній літературі, є суперечливі.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є науковий аналіз наявних підходів і теоретичне обґрунтування суті поняття “фінансова безпека суб'єкта господарювання”.

Виклад основного матеріалу. Категорія “фінансова безпека” та її структурні, функціональні компоненти, зокрема за рівнями ієрархії управління почали вивчатися в Україні відносно недавно – з початку 90-х років минулого століття, що пов'язано із здобуттям Україною незалежності, формуванням державності, становлення національних, саме економічних інтересів. Особливо актуальним питання фінансової безпеки постало в умовах фінансової кризи.

Проаналізувавши наявні сьогодні у науковій літературі підходи до трактування сутності поняття “фінансова безпека”, умовно їх можна поділити на ті, які:

- розглядають фінансову безпеку на макрорівні в системі більш загальних категорій – “національна безпека” або “економічна безпека країни”;
- досліджують фінансову безпеку на мікрорівні (рівні суб'єктів господарювання), позиціонуючи її здебільшого лише як один із елементів економічної безпеки.

Так, О. І. Барановський дає таке визначення фінансової безпеки держави: “рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верстви населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання зобов'язань, що існують” [1, с. 155]. На думку дослідника, “фінансова безпека охоплює: фінансову безпеку окремого громадянина, домашніх господарств, населення в цілому, підприємств, підприємств, організацій, установ та їх асоціацій, галузей господарського комплексу, регіонів, окремих секторів економіки, держави (своєю чергою, фінансова безпека держави складається з таких складових, як монетарна, бюджетна, валютна, інвестиційна, інфляційна, цінова та боргова безпека) та різноманітних міждержавних утворень, а також світового співтовариства в цілому” [1, с. 173].

У фінансово-економічному словнику за редакцією А. Г. Загороднього визначено, що фінансова безпека – захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, регіонів та секторів економіки, держави загалом фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання фінансових зобов'язань [2, с. 907].

Прихильники другого, найбільш поширеного підходу, трактують фінансову безпеку як складову економічної.

Так, С. Ф. Покропивний вважає, що серед функціональних складових (фінансова, інтелектуальна і кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна, екологічна, силова) економічної безпеки саме фінансова складова вважається провідною й вирішальною, оскільки в ринкових умовах господарювання фінанси є “двигуном” будь-якої економічної системи [3, с. 427].

Л. Г. Мельник у фінансовому менеджменті при достатньо глибоких дослідженнях окремих елементів економічної безпеки фінансову безпеку підприємства, пов'язану із забезпеченням його фінансової стійкості, нейтралізації фінансових ризиків, у самостійний об'єкт управління так само не виділяє [4, с. 535] і визначає її як досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів [4, с. 536].

У розумінні М. Єрмошенко і К. Горячевої: “Фінансова безпека – це такий фінансовий стан, що характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, використовуваних підприємством; по-друге, стійкістю до зовнішніх і внутрішніх погроз; по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечити реалізацію його фінансових інтересів,

цілей і завдань достатнім об'ємом фінансових ресурсів; по-четверте, забезпечувати розвиток всієї фінансової системи" [5, с. 3].

Н. І. Реверчук вважає, що фінансова безпека підприємства – це захист від можливих фінансових витрат і запобігання банкрутству підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів. Саме вона є провідною і вирішальною, оскільки в ринкових умовах господарювання фінанси є двигуном будь-якої економічної системи [6, с. 22-23].

Такого ж погляду, з визначення фінансової безпеки підприємства, дотримується також В. І. Мунтіян, розглядаючи її як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у кращих значеннях фінансових показників прибутковості і рентабельності бізнесу, якості управління, використання основних і оборотних засобів підприємства, структури його капіталу, норми дивідендних виплат за цінними паперами підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його технологічного та фінансового розвитку [7, с. 121].

А. Кириченко, Ю. Кім визначають фінансову безпеку підприємства як фінансове становище і фінансову стабільність, здатні забезпечити підприємству нормальний ефективний розвиток його діяльності [8, с. 84].

Своєю чергою, проаналізувавши наукові праці щодо сутності поняття "фінансова безпека" на мікрорівні варто також відзначити різні підходи до його визначення.

Так, група авторів, таких як І. А. Бланк, О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко, Ю. Г. Кім, розглядають фінансову безпеку суб'єкта господарювання з позицій поточної і майбутньої фінансово-господарської діяльності.

Зокрема, І. А. Бланк визначає фінансову безпеку, як "кількісно і якісно детермінований рівень фінансового стану, який забезпечує стабільну захищеність пріоритетних фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі фінансової філософії і створюють необхідні умови фінансової підтримки стійкого зростання в поточному і перспективному періоді" [9, с. 125].

Тотожними є визначення й інших авторів цієї групи, проте кожний з них пропонує різні узагальнюючі показники стану фінансової безпеки. І. А. Бланк [9] та Ю. Г. Кім [8] як критерій фінансової безпеки пропонують використовувати стійкий економічний ріст та збільшення власного капіталу. О. В. Ареф'єва та Т. Б. Кузенко [10] пропонують як оцінку максимально ефективного функціонування сьогодні та високий потенціал розвитку в майбутньому.

З думками цих авторів важко погодитись з тієї причини, що одночасна реалізація поточних і стратегічних завдань є досить складною, а в більшості випадків неможливою. Адже максимально ефективного функціонування сьогодні в принципі є одночасно базисом для створення високого потенціалу в майбутньому.

Інша група таких вчених, як М. Д. Білик, Н. А. Гринюк, І. В. Кудря, О. А. Кириченко, Р.С. Папехін при визначенні фінансової безпеки не виділяють поточних і стратегічних цілей. Зокрема, М. Д. Білик визначає фінансову безпеку як "здатність стабільно й ефективно здійснювати свою звичайну діяльність протягом невизначеного періоду часу, використовуючи сукупність взаємопов'язаних діагностичних, регулюючих та контролюючих заходів фінансового характеру, які мають забезпечити формування оптимального розміру фінансових ресурсів та раціональне їх використання, нівелюючи вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовища" [11, с. 131].

Гринюк Н. А. акцентує увагу на тому, що система управління фінансовою безпекою підприємства визначається його завданнями на певному етапі та є сукупністю ієрархічно взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів, зміст яких віддзеркалює особливості конкретних процесів, які наразі є пріоритетними для підприємства [12, с. 37].

Важливість цих трактувань поняття фінансової безпеки полягають у тому, що їх автори акцентують увагу на необхідності створення системи взаємопов'язаних діагностичних, регулюючих та контролюючих заходів фінансового характеру, які здатні забезпечити діяльність суб'єкта господарювання. При цьому ці заходи повинні мати стратегічну мету забезпечення формування оптимального розміру фінансових ресурсів та їх ефективного використання.

Російський вчений Р. С. Папехін фінансову безпеку визначає як "певний стан фінансової стабільності, в якому повинно знаходитися підприємство для реалізації своєї стратегії, характеризується можливістю підприємства протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам" [13, с. 63].

У такому широкому трактуванні поняття "фінансова безпека" суб'єктів господарювання немає нічого поганого – це правомірна наукова дискусія.

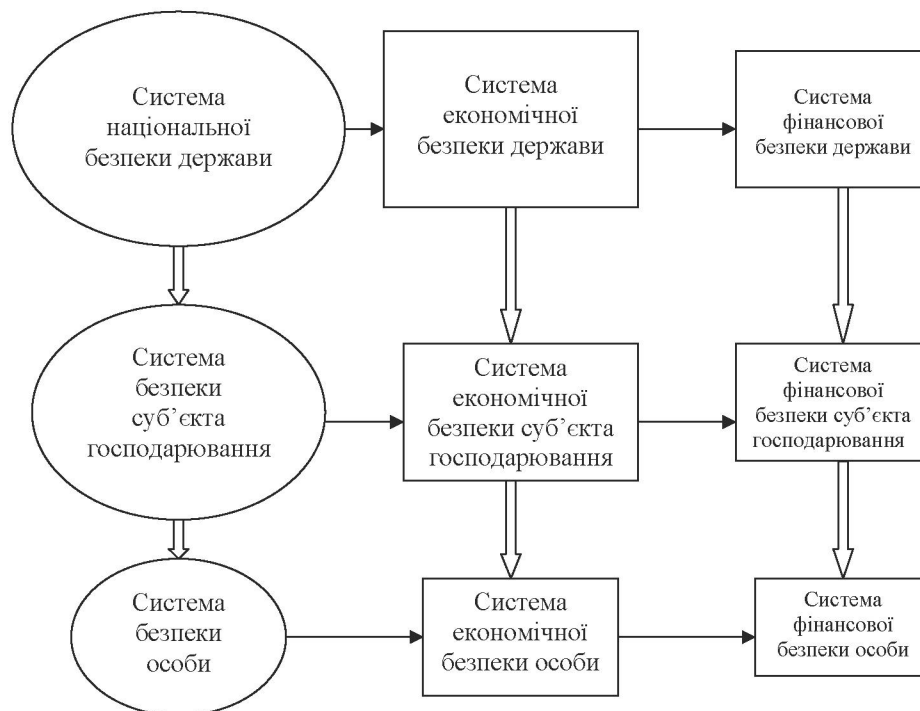
Однак у цьому є і очевидні мінуси. У першу чергу, це ускладнює формування інформації в системі обліку для оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єкта господарювання і проведення порівняльного аналізу. По-друге, формування поняття "фінансова безпека" повинно ґрунтуватися на єдиних концеп-

туальних підходах і логічній послідовності, що в подальшому дасть можливість для системного вдосконалення його суті.

Недосконалість проаналізованих підходів трактування сутності фінансової безпеки суб'єктів господарювання та чимало дискусійних питань, пов'язаних з використанням цього поняття в економічній літературі, зумовлюють об'єктивну необхідність розробки концептуальних засад його формування.

Фінансова безпека суб'єктів господарювання є складним явищем і тому її варто розглядати як сукупність відповідних елементів, що утворюють певну систему. Забезпечення необхідного рівня фінансової безпеки підприємства потребує виявлення зв'язків і взаємозалежностей, що виступають об'єктом цілеспрямованого впливу, з метою надання цим процесам системного характеру.

Водночас, враховуючи складність категорії “фінансова безпека”, є всі підстави розглядати її як відкриту систему, яка є складовою і так чи інакше ієрархічно підпорядкованою системі безпеки більш високого порядку (рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язок та ієрархія систем безпеки

Із вищеподаної схеми для визначення сутності поняття “фінансова безпека суб'єкта господарювання” впливає, що необхідно розглянути її базові категорії – “система”, “безпека”.

Під системою розуміють множину елементів, що мають зв'язки та утворюють певну цілісність, єдність [14, с. 726]. До основних її особливостей, крім цілісності, належать: відносна відокремленість від навколишнього середовища, пов'язаність із середовищем, структурованість, тобто існування в системі окремих частин та зв'язків між ними, певна цілеспрямованість системи.

Вивчаючи систему більш глибоко, усвідомлюємо, що вона може складатися з підсистем або бути однією з елементів більшої системи, тобто може існувати ієрархія систем. Найважливіша між елементами та підсистемами ієрархія впливає на поведінку кожного елементу. Цю характерність підкреслював І. В. Зятковський стосовно фінансової системи, що складається з підсистем, сформованих із елементів, які теж є системами на нижчому ієрархічному рівні [15]. Своєю чергою, фінансова безпека суб'єкта господарювання є нижчою ланкою в ієрархії системи національної безпеки та є системою вищого рівня щодо фінансової безпеки особи (рис. 1).

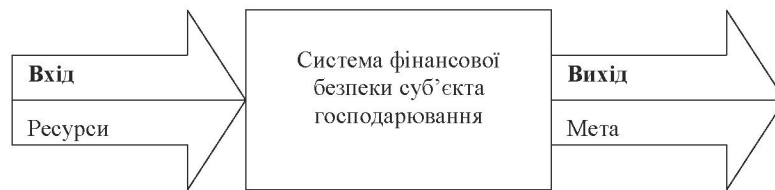
Безпека у теорії систем розглядається як характеристика, що вибудована на взаєминах системи і середовища. Разом з тим дослідники по-різному підходять до оцінки й опису місця безпеки у функціонуванні та розвитку системи. Описуючи безпеку як функцію системи, можна розкрити зміст безпеки як ціль, спосіб і умови її існування. Безпечний розвиток системи при цьому розглядається як особлива форма руху, що характеризується трьома категоріями – кількістю, якістю, структурою. З позицій функціонального напрямку, визначення безпеки засновано на уяві про існування залежності між величиною впливу будь-якого шкідливого чинника на розглянутий об'єкт (систему) і ефектом від такого впливу, що простежується як зміна функцій об'єкта, його складу та структури. Дослідження проблеми безпеки

одержало розвиток і в синергетиці, де безпеку суб'єкта, що господарює, можна визначити як динамічно стійкий стан стосовно несприятливих впливів і діяльність по захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, по забезпеченню таких внутрішніх і зовнішніх умов його існування, що гарантують можливість стабільного розвитку.

Основна особливість, що визначає безпеку системи, – збалансованість внутрішніх і зовнішніх умов її існування, що дозволяє системі реалізовувати інтереси поточного та майбутнього її розвитку. Саме в цьому більшість економістів бачать сутність категорії безпека.

Як система, фінансова безпека суб'єкта господарювання є не просто сукупність фінансових відносин, позбавлених внутрішніх зв'язків, а така сукупність елементів, у якій усі вони взаємопов'язані й взаємодіють один із одним, і у результаті цього реагують на зовнішні взаємовпливи як дещо ціле. За таких умов фінансова безпека як цілісна система фінансових відносин набуває нових властивостей, нових якісних характеристик, що не містяться окремо в елементах, що її утворюють (ефект цілісності, синергетичний ефект).

У загальному вигляді систему фінансової безпеки суб'єкта господарювання можна проілюструвати скориставшись моделлю "чорного ящика", де на "вході" будуть ресурси (людські, фінансові, матеріальні тощо) на "виході" – мета (зниження рівня або попередження загроз), а система фінансової безпеки буде тим безперервним систематизованим процесом, який, залучаючи відповідні ресурси, здійснюється суб'єктом господарювання для досягнення бажаного кінцевого результату (рис. 2). При зміні вхідних параметрів система фінансової безпеки коригує відповідно до них свої дії, при зміні вихідних – відбувається аналогічне коригування дій системи і т. д. Тобто це постійний і безперервний процес.

Рис. 2. Модель "чорного ящика" функціонування системи фінансової безпеки суб'єкта господарювання

Такий підхід до розуміння суті фінансової безпеки суб'єкта господарювання є досить зрозумілим і формує чітке уявлення про механізм її забезпечення.

Таким чином, з урахуванням вищевикладеного, вважаємо, що системою фінансової безпеки суб'єкта господарювання є забезпечення такого стану фінансової системи підприємства, при якому можливі загрози (зовнішні та внутрішні) нанесення збитку його активам, втрати ліквідності, стійкості і незалежності бізнесу, а також прав власності понижені до прийнятного (нормативного) рівня і підтримуються на цьому або нижчому рівні.

Іншими словами, під системою фінансової безпеки суб'єкта господарювання розуміється сукупність здійснюваного комплексу заходів для захисту бізнесу від внутрішніх і зовнішніх негативних фінансових загроз. Ступінь цього захисту зумовлена здатністю органів управління підприємства на відповідних рівнях:

- забезпечити стійкий економічний розвиток суб'єкта господарювання, досягнення основних цільових параметрів діяльності при збереженні ліквідності та незалежності його фінансової системи;
- нейтралізувати негативну дію кризових явищ економіки, навмисні дії конкурентів і інших "недружніх" структур;
- запобігти операціям з активами підприємства, що створюють загрозу втрати прав власності (в першу чергу рейдерським атакам);
- сформувати адекватну систему обліку й оцінювання фінансових потоків;
- укріпити операційну ефективність системи контролю;
- залучати і використовувати позикові засоби за оптимальною вартістю у надійних банків та контролювати прийнятний рівень боргового навантаження;
- запобігти випадкам халатності, шахрайству, а також навмисним діям персоналу у відносинах з контрагентами, а також іншим фінансовим порушенням, зокрема тим, які пов'язані з використанням бюджетних коштів;
- розробити й упровадити систему постійного моніторингу фінансового стану суб'єкта господарювання з метою раннього діагностування кризових явищ і ознак банкрутства;
- забезпечити проведення робіт із захисту конфіденційності інформації, яка складає комерційну таємницю.

Висновок. Таким чином, ввівши системність у поняття фінансової безпеки суб'єкта господарювання, забезпечується логічність у прийнятті відповідних управлінських рішень з підтримки її необхідного рівня як у часовому, так і в просторовому вимірі.

Особливо важливо, щоб системний підхід знайшов своє віддзеркалення у відповідному корпоративному документі, наприклад, стратегії економічної і в тому числі фінансової безпеки підприємства. У вказаному документі повинні бути формалізовані цілі й об'єкти цієї стратегії і її ключового елемента фінансової безпеки. Мають бути визначені характеристики загроз фінансовій безпеці суб'єкта господарювання, що відображають специфіку його діяльності, сформульовані критерії і нормативні параметри безпечного фінансового стану бізнесу, описані заходи і механізми, спрямовані на його забезпечення. З метою розвитку основних положень стратегії внутрішніми локальними нормативними актами підприємства на генерального і фінансового директора, керівників служб безпеки і внутрішнього контролю (якщо такі є) покладається відповідальність за розробку кількісних і якісних значень критеріїв фінансової безпеки, моніторинг і прогнозування чинників, що визначають виникнення фінансових загроз і вироблення заходів їх подолання, розробку і впровадження систем раннього діагностування кризових ситуацій.

Література:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні / О. І. Барановський – К. : КНЕУ, 2004. – 759 с.
2. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К. : Знання, 2007 – 1079 с.
3. Економіка підприємства / за ред. С. Ф. Покропивного. – вид. 2-ге перероб. та доп. – К. : КНЕУ, – 2000. – 528 с.
4. Економіка підприємства / под ред. Л. Г. Мельника. – Сумы : ИТД “Университетская книга”, 2003. – 638 с.
5. Єрмошенко М. М. Фінансовий менеджмент : курс лекцій / Національна академія управління / М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, О. А. Стороженко, І. О. Плужников, К. С. Горячева. – К. : НАУ, 2004. – 506 с.
6. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур / Н. Й. Реверчук. – Л. : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
7. Мунтян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтян. – К. : КВІЦ, 1999. – 464 с.
8. Кириченко О. Вплив інфляційних процесів на фінансову безпеку підприємства / О. Кириченко, Ю. Кім // Економіка та держава. – 2009. – № 1. – С. 238.
9. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
10. Ареф'єва О. В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1 (91). – С. 98-103.
11. Білик М. Д. Роль стабільної діяльності підприємств у їх фінансовій безпеці / М. Д. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 8 (83). – С. 129-133.
12. Гринюк Н. А. Методичні підходи до обґрунтування індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / Н. А. Гринюк // Проблеми науки. – 2008. – № 6. – С. 35-40.
13. Папехин Р. С. Взаимосвязь финансовой безопасности, стабильности, гибкости и равновесия корпорации / Р. С. Папехин // Основные направления повышения эффективности экономики, управления и качества подготовки специалистов. Сб. ст. III Междунар. науч.-практич. конф. – Пенза, 2005. – С. 61-66.
14. Экономическая энциклопедия / Науч.-ред. совет изд-ва “Экономика”; Ин-т экон. РАН; гл. ред. Л. И. Абалкин. – М. : ОАО “Издательство “Экономика”, 1999. – 1055 с.
15. Зятковський І. В. Фінанси суб'єктів господарювання: основні засади та практика організації: Дис. докт. екон. наук: 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / І. В. Зятковський; Терноп. нац. екон. унів. – Тернопіль, 2006. – 449 с.